

Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka, R. XXXVII, 1982, nr 3-4, Ossolineum, Wrocław i in. 1982.

Dwa zespoły okoliczności sprawiają, że dwa ostatnie, opracowane pod redakcją Krystyna Matwijowskiego zeszyty „Sobótki” nie mogą pozostać nie zauważone przez historyka prawa. Pierwszy wiąże się z dedykacją, umieszczoną na karcie tytułowej tomu, drugi z jego treścią. Połączone zeszyty kwartalnika zestawiono z myślą o uczczeniu 60 rocznicy urodzin wybitnego uczonego i cenionego organizatora nauki oraz nauczyciela akademickiego, profesora Józefa Andrzeja Gierowskiego. Józef A. Gierowski, jeden z najstarszych współpracowników „Sobótki”, autor ponad 200 prac naukowych, poświęconych historii Polski nowożytnej i Śląska oraz dziejom powszechnym, posiada — jak wiadomo — także poważne zasługi w rozwoju nauk historycznoprawnych. Wszedł do grona historyków ustroju już pierwszą swoją książką: *Sejmik generalny Księstwa Mazowieckiego na tle ustroju sejmikowego Mazowsza* (Wrocław 1948). Monografia ta — na wskroś nowoczesna w stosowaniu metod badawczych, łącząca gruntowność analizy źródeł z szerokim spojrzeniem na ogólne nurty w rozwoju ustroju feudalnej Polski — do dziś pozostała dziełem klasycznym wśród prac traktujących o instytucjach parlamentarnych dawnej Rzeczypospolitej. Zainteresowanie parlamentaryzmem polskim znalazło potem wyraz m. in. w rozprawie o *Luźnych ludziach na Mazowszu w świetle uchwał sejmikowych* (PH XL, 1949) oraz w studium o sposobach konkludowania w sejmie walnym (*Wyjątkowe konkluzje sejmowe*, AUWr. 477, Historia 31, Wrocław 1979). Wydarzeniem była książka: *Miedzy saskim absolutyzmem a złotą wolnością. Z dziejów wewnętrznych Rzeczypospolitej w latach 1712-1715* (Wrocław 1953), zawierająca m. in. ocenę ustroju politycznego państwa w całym okresie panowania Wettynów w Polsce. Dzieło to wywarło poważny wpływ na przyspieszenie badań m. in. nad dziejami sejmu walnego tej doby oraz nad ideologią politycznoprawną w kraju. Później Józef A. Gierowski jeszcze wielokrotnie wracał do badania powikłanych problemów struktury państwa; jego ustalenia przenikały syntezy ogólnej *Historii Polski* (których sam bywał autorem lub współautorem), a także *Historii państwa i prawa Polski*. W ostatnich latach uwaga jego coraz częściej kierowała się na jakże ważne w szczególności dla historyka doktryn politycznoprawnych sprawy kultury politycznej szlachty w XVI-XVII w. W 1977 r. ukazał się pod jego redakcją tom studiów, zatytułowanych *Dzieje kultury politycznej w Polsce*, w którym sam zajął się znaczeniem konfederacji dla poziomu kultury politycznej. Do jego inspirujących, choć siłą rzeczy dość ogólnych konstatacji przyjdzie z pewnością powrócić, kiedy historycy prawa przystąpią do szczegółowej weryfikacji dziejów tej — tak swoistej dla ustroju demokracji szlacheckiej — instytucji, której ostatnim badaczem wciąż pozostaje Aleksander Rembowski.

Nie więc dziwnego, że wśród składających się na recenzowany, „jubileuszowy” tom „Sobótki” ponad 40 rozpraw i studiów pióra autorów polskich i zagranicznych, bogato reprezentowana jest problematyka prawnoustrojowa, a zwłaszcza prawnodoktrynalna. I tak Maria Bogucka (*Szlachta polska wobec Wschodu turecko-tatarskiego: między fascynacją a przerażeniem (XVI-XVIII w.)*) oraz Stanisław Grzybowski (*Zmierzch weneckiego modelu politycznego*) w istotny sposób wzbogacają naszą wiedzę o teoretycznych i politycznych podstawach przeobrażeń w ideologii szlacheckiego sarmatyzmu. Pociąga stwierdzenie, że sarmatyzm i ksenofobia, odcinające Polskę zwłaszcza w XVII w. od Europy zachodniej, nie stanęły na przeszkodzie symbiozie cywilizacyjnej z elementami kultury materialnej Bliskiego Wschodu, ani nie kładły kresu koegzystencji hasła przedmurza z niechęcią do wojen zaczepnych przeciwko Porcie. Co więcej: przy całej obcości obyczajowej — jak píše M. Bogucka — nie istniała — nawet w latach najbardziej zajadłych

walk polsko-tureckich — „bariera zaciekleści i nienawiści między obu przeciwnikami”. W równej mierze fascynuje wykład Stanisława Grzybowskiego o przesłankach odchodzenia od zachwytów nad podziwianym do początków XVII stulecia „rządem weneckim”, który w warunkach błyskotliwej kariery hasła „Polska nie-rządem stoi” zaczął powoli funkcjonować jako wzór negatywny.

Niektóre rozprawy obejmują węższy krąg spraw, choć wcale przez to nie tracą charakteru rozważań o walorze syntetycznym. I tak Stanisław Orszulik poddaje badaniu kulturę polityczną szlachty w świetle literatury ulotnej czasu bezkrólewia 1696–1697. Analiza bogatego piśmiennictwa jest interesująca, prowadząc autora do konkluzji śmiałych, może czasem — jak się wydaje — nazbyt optymistycznych. Niewiele wprowadzie wnosi do literatury tekst Kazimierza Przybosia o *Egzorbitancjach* Stanisława Dunin-Karwickiego; głównie przypomina toczące się w nauce spory na temat polskiej i łacińskiej wersji tego najbardziej ciekawego w dobie panowania Augusta Mocnego traktatu teoretyczno-politycznego, równocześnie jednak porządkuje naszą wiedzę, dobrze wprowadzając w klimat tej epoki. Ciekawie postawił pytanie badawcze Marian Drozdowski: jaką rolę w aktywizacji państwa mógł odegrać program ekonomiczny Stanisława Leszczyńskiego? Autor wyraża pogląd, że jego bohater był w pełni świadomy tego, iż nowoczesne państwo musi realizować program różnorodnych przedsięwzięć w dziedzinie gospodarczej.

Na osobną wzmiankę zasługuje przenikliwy w analizie, znamionujący głęboką erudycję tekst Jerzego Michalskiego, poświęcony koncepcji sejmu rządzącego w Rzeczypospolitej w XVIII stuleciu. Sejm rządzący to sejm, który przejmując władzę wykonawczą, zawieszając kompetencje wykonujących ją organów rządowych. Sejmem rządzącym był Sejm Czteroletni, który postanowiwszy działać w permanencji i który skasowawszy Radę Nieustającą, nie dążył do stworzenia na jej miejsce nowego centralnego organu władzy wykonawczej. Działał w tym charakterze nawet po 3 maja 1791 r., mimo że ustawa rządowa stanęła na gruncie zdecydowanego rozdziału władz.

Czytelnika „Czasopisma Prawno-Historycznego” zainteresują także artykuły Heleny Madurowicz-Urbańskiej *O mentalności chłopów polskich w XVIII w. (w świetle suplik wsi królewskich i kościelnych)*, Salvo Mastallone’go *Miedzy rewolucją a reakcją. Włoska literatura polityczna w latach 1796–1821* oraz Kazimierza Orzechowskiego *Uwagi o „niekuryalnych” zgromadzeniach w śląskim Conventus publicus*. Ten ostatni tekst pióra wytrawnego badacza i znawcy parlamentarizmu Śląska stanowi niezmiernie interesujące uzupełnienie fundamentalnej monografii tegoż autora o *Ogólnośląskich zgromadzeniach stanowych* (Warszawa—Wrocław 1979).

Tom „Sobótki”, zawierający prace ofiarowane Józefowi A. Gierowskiemu, należy do najciekawszych w już prawie czterdziestoletniej historii tego zasłużonego i świetnie redagowanego periodyku.

HENRYK OLSZEWSKI (Poznań)

Recherches sur l'Histoire des Institutions et du Droit (Association d'Histoire Comparative des Institutions et du Droit), t. VII–VIII, Bucarest 1982–1983, ss. 118.

Wydany ostatnio tom rumuńskiego czasopisma prawnohistorycznego opatrzony został podwójną numeracją jako tom VII–VIII za lata 1982–1983. Przy tym zaś objętość jego nie tylko nie została powiększona, ale spadła do rozmiarów skrom-